

# En parapsykolog ser tillbaka, del 2

*Jesper Jerkert intervjuar Joakim Westerlund.*

## Subjektiva sannolikheter

*Vilken är din personliga bedömning av sannolikheten att psi existerar, din subjektiva sannolikhet för psi?*

Alltså, *psi* är ett problematiskt begrepp, det vet du nog att jag tycker. Man måste skilja mellan olika saker som brukar klumpas ihop som *psi*. Om vi tar telepati så handlar det om *promille*, eller kanske *tiondels promille*. Och telepati anser jag vara mest rimligt av möjliga paranormala fenomen. *Prekognition* och *klärvoajans* håller jag för mycket mindre troliga: det handlar om sannolikheter som är många *tiopotenser* mindre.

*Hur har din subjektiva sannolikhet för telepati ändrats under åren då du ägnat dig åt parapsykologisk forskning?*

Nog har den varit högre under ett tag när jag var inne i fältet. Men jag har ändå alltid tänkt att det rör sig om ganska små sannolikheter.

*Är din uppfattning om sannolikheten idag lika låg som den var innan du alls gav dig in i fältet?*

Ja, det kan man kanske säga.

*Så trots att du numera känner till mycket om parapsykologisk forskning så har den inte sammantaget påverkat din subjektiva sannolikhet?*

När du formulerar det på det sättet låter det inte helt rimligt... Men sanningen är nog att jag inte hade funderat över min subjektiva sannolikhet för telepati innan jag gav mig in i fältet, så det är svårt att göra jämförelser.

Synd att du inte var med på den senaste parapsykologikonferensen här i Stockholm (4–6 augusti 2006). Den ena undersökningen efter den andra med signifikanta resultat presenterades. Jag har fortfarande svårt att fatta det: hur sjutton kan det bli så många signifikanta resultat när man håller på med parapsykologi? Det kan bara inte vara en massa fusk, fel och sådant, utan någonting måste det vara, men jag tror inte att det är några märkliga paranormala fenomen som ligger bakom. Men ändå – tänk om det finns *någonting* konstigt där... Det är så jag känner. Men att göra om det till subjektiva sannolikheter tycker jag är jättesvårt.

## Att lämna parapsykologin

*Det verkar vara svårt att behålla ett "öppet sinne" decennium efter decennium. Susan Blackmore har beskrivit (t.ex. i boken *In Search of the Light*, 1996) hur svårt hon tycker att det har varit, och att hon inte orkar göra det längre. Om jag har förstått henne rätt så har hon fortfarande inte bestämt sig för om hon tror att fenomenen finns eller inte, men hon har i vilket fall som helst bestämt sig för att lämna fältet.*

Precis så känner jag också! Jag har tänkt så här: Vad var det som fick mig att fastna för psykologi? Jag läste grundkursen i psykologi och tyckte att det verkade kul. Jag blev glatt överraskad över hur himla skojigt området är. Och det jag framför allt har uppskattat är att få läsa om snillrikt utformade experiment som ger dramatiska resultat och säger något spännande om människan. Det finns en del sådana experiment, bl.a. illusioner, som man verkligen får en aha-upplevelse av. Men det får man ju aldrig

inom parapsykologin. Jo, möjligen aha-upplevelser som går ut på att man har förstått vad det var för fel på en annan undersökning. Men i övrigt är det en frustrerande verksamhet.

*Så parapsykologin är inte tillräckligt givande för dig som forskare, är det huvudskälet till att du håller på att lämna fältet?*

Ja, så är det. Jag säger precis som Susan Blackmore: jag kan inte ta ställning till fenomenens existens. På senaste PA-konferensen här i Stockholm presenterades som sagt den ena undersökningen efter den andra med signifikanta resultat, och man hittar inga fel i dem, åtminstone inte vid första anblicken. I och för sig vet man i vissa fall – t.ex. när det gäller Dean Radin – att om man bara orkade sätta sig in i undersökningen riktigt ordentligt så skulle man komma fram till att det inte var så märkvärdigt egentligen. Han kanske har gjort 20 undersökningar samtidigt men nämner bara en på konferensen, till exempel. Det finns också ett antal metaanalyser som ger ganska dystra besked för dem som tror på fenomenen, till exempel när det gäller ganzfeldexperimenten. Till slut har jag kommit till en punkt där jag måste säga: nej, nu orkar jag inte bry mig längre.

*Har du egentligen blivit skeptiker? På VoF:s forum finns en tråd om att du har blivit invald i VoF:s styrelse, och vissa uttrycker skepsis över detta och tycker att du borde uttala dig offentligt om exakt vad du tycker idag.*

När jag läser på olika nätforum, då känner jag inte så stor samhörighet med somliga av dem som kallar sig skeptiker. Men när det gäller att jag blivit invald i VoF:s styrelse så ser jag inget konstigt med det. Om man gjorde en klusteranalys av vad VoF:s styrelseledamöter tycker om vetenskap och pseudovetenskap så skulle jag knappast avvika på något markant sätt. Jag har inga problem att identifiera mig med de åsikter som VoF:s styrelse står för.

Benämningen skeptiker är problematisk. Precis som beteckningen ”feminist” kan benämningen skeptiker ibland få en negativ klang. Jag har exempelvis ibland studenter som uppfattar sig som skeptiker för att de ifrågasätter utvecklingsläran.

## **Den parapsykologiska forskningens framtid**

*Låt oss prata lite om huruvida man bör bedriva parapsykologisk forskning. Bör man t.ex. låta doktorander bedriva sådan forskning? Jag vill minnas att Sven Ove Hansson framfört följande argument mot parapsykologiska doktorandprojekt: det är mycket osannolikt att doktoranden kommer att hitta något, och därför utgör det inte någon riktigt bra doktorandutbildning; man så att säga lurar in doktoranden i ett ofruktbart område. Tycker du att det argumentet är bra?*

Jag är tveksam till formuleringen ”lura in”. Om man vill forska och är välmotiverad så är det väl bra. Men samtidigt spelar det roll vad man personligen tror. Om man vill forska för att man har en personlig tro så vill jag bara säga: glöm det! Om man däremot är allmänt nyfiken så säger jag: okej, forska om detta, men du gör det på egen risk. Troligen kommer historien att upprepa sig och det sker inget genombrott för dig heller.

Det är lätt att i parapsykologin känna att man hela tiden står på randen till ett genombrott. Det kände jag också när jag kom in i fältet. Så har det säkert varit ända sen början av 1900-talet. Man känner hela tiden att det bara behövs lite mer forskning för att genombrottet ska komma.

*Har du ändrat uppfattning om hur prioriterad du anser att parapsykologisk forskning bör vara? I din artikel i Folkvett 2003 (tillsammans med Jan Dalkvist) ger du intrycket av att alla har att vinna på att det satsas mer pengar på parapsykologisk forskning. Tycker du likadant nu?*

Nu satsas det verkligen inte mycket pengar på parapsykologisk forskning, det måste man komma ihåg. Statliga pengar är så gott som obefintliga. Men ärligt talat har jag svårt att känna engagemang för satsningar på parapsykologin. Så på den punkten har jag nog ändrat mig.

*2003 skrev du och Janne Dalkvist: "Inte bara parapsykologins försvarare utan även dess kritiker har – logiskt sett – ett intresse av att parapsykologin får ökat ekonomiskt stöd". Där har du ändrat dig?*

Ja, det har jag nog. Men jag skulle inte bli upprörd om någon som presenterar en bra forskningsplan inom parapsykologi får pengar från Vetenskapsrådet, till exempel. Har man en god idé, varför inte satsa lite pengar? Men jag har personligen blivit mer och mer pessimistisk allteftersom tiden har gått.

Om man ska lägga upp parapsykologiska försök så måste de vara tillräckligt stora. Om man vill påvisa att fenomenen finns så måste man ha en god chans att verkligen finna dem. Och omvänt: om de inte finns så ska resultatet bli ett rejält mothugg. Det är dåligt med resultat som inte betyder ett dugg när de är negativa. Så jag ser gärna att stora, välplanerade försök genomförs, men jag har personligen ingen lust att utföra dem.

*Kommer du att fortsätta följa utvecklingen inom parapsykologin, även om du själv nu lämnar fältet?*

Jag har redan nu trappat ned på det. Jag kommer kanske inte att delta i fler parapsykologiska konferenser i framtiden. Det kan förstås ändras. Om något väldigt dramatiskt eller spännande händer inom parapsykologin så kanske jag kommer tillbaka till området.

*Har du några råd att ge det parapsykologiska samfundet? Hur borde de gå vidare i sin forskning? Borde de ändra på något?*

Det finns parapsykologer som gör väldigt bra undersökningar, t.ex. Stefan Schmidt och Richard Broughton och några till. Men när de får negativa resultat – och det får de ofta – då borde de ta fasta på de negativa resultaten och redovisa dem utan att försöka prata bort dem. Det är så vanligt att man försöker hitta förklaringar till varför man fick negativa resultat, men det som ligger närmast till hands vid negativa resultat är förstås att fenomenen inte finns.

*Som jag har uppfattat det brukar parapsykologer anföra två argument för varför man bör fortsätta att forska om paranormala fenomen. Först hänvisar man till att tidigare forskning antyder att fenomenen finns. Men det är ett ganska svagt argument. Antydningar kanske finns, men några hårda belägg har man ju inte. Då hänvisar parapsykologer istället till att många människor har upplevelser som de tolkar paranormalt, och därför bör vi forska om saken. Men jag undrar om det är samma fenomen vi då talar om. Människors paranormalt tolkade upplevelser i vardagen känner vi ju till många vanliga psykologiska och kognitiva förklaringar till, och ingen har belagt ordentligt att sådana upplevelser verkligen är paranormala.*

Det är precis den slutsatsen jag drar från undersökningar av märkliga sammanträffanden som jag varit involverad i. Folk kan vara med om hur märkliga sammanträffanden

och underliga upplevelser som helst utan att det ger det minsta stöd till hypotesen att det skulle vara något paranormalt.

I ganzfeldexperiment finns ju tanken om ”ekologisk validitet”, att man ska fånga samma sak som i historierna från människors vardag. Man ska härma en normal situation men ändå ha kontroll i ett laboratorium och kunna använda statistik. Men du har rätt i att det finns en lucka i resonemanget. Även om man fann statistiskt signifikanta resultat så behöver inte det innebära att det är paranormala upplevelser som man har fångat.

*Det betyder att även om man fann övertygande belegg för telepati genom statistiska undersökningar så innebär det inte att det finns någon koppling mellan detta och folks paranormalt tolkade upplevelser.*

Nej visst, det behöver inte vara samma sak.

*Det där tycker jag att parapsykologer borde prata mer om, eller gör de det?*

Nej, de borde absolut tala mer om det.

Men jag vet inte om jag håller med dig om att parapsykologer ofta säger att man ska forska mer inom parapsykologi för att folk tror på det. Istället framställs det mer som en demokratifråga: folk har rätt att få reda på om det finns eller ej. Bob Morris (professor i parapsykologi i Edinburgh fram till sin död 2004) brukade berätta en historia om hur han kom in i parapsykologin. Hans föräldrar hade en ”psi-maskin”, som de hade köpt på någon loppmarknad. Man kunde göra egna psi-experiment med bollar och liknande. Bob frågade sina föräldrar om de här fenomenen verkligen fanns på riktigt. De svarade att de inte visste, och att vetenskapen nog inte hade undersökt saken tillräckligt ännu. ”Då ska jag ta reda på det”, tänkte Bob. Man kan tänka sig att vetenskapen har en skyldighet att svara på sådana frågor som många människor ställer.

Men jag personligen skulle aldrig ha givit mig in i parapsykologin bara för att jag hört hur många historier som helst om konstiga upplevelser. Sådana upplevelser skulle jag försöka förklara naturligt. Min bevekelsegrund var istället att jag hade läst om andra parapsykologiska *undersökningar* som givit positiva resultat och som jag ville följa upp.

### **Parapsykologi i förhållande till andra vetenskaper**

*Jag tror inte att paranormala fenomen finns, men jag går med på att det finns en del svårförklarlig parapsykologisk forskning, alltså positiva resultat som man inte kunnat förklara hur de uppkommit. Men den situationen är inte unik för parapsykologin. Parapsykologisk forskning liknar ganska mycket forskningen om astrologi, slaggrutor och homeopati. Särskilt likheterna med homeopati tycker jag är slående: I bägge fallen finns entusiaster även inom den akademiska världen, bägge områdena håller sig med egna, mer eller mindre vetenskapliga tidskrifter och konferenser, och inom bägge områdena har stora sammanställningar (metaanalyser) publicerats om den gjorda forskningen, och diskussionerna har gått höga kring hur man ska tolka dem. Vad säger du om dessa likheter?*

Det skulle kunna vara parapsykologi det handlar om i bägge fallen. Om man får positiva resultat i homeopatiexperiment så skulle det kunna röra sig om någon prekognitions- eller klärvoajanseffekt. Om paranormala fenomen finns så borde de väl yttra sig i sådana experiment?

*Jag måste erkänna att jag inte tänkt på en sådan koppling. De flesta homeopater lanserar inte sådana teorier, istället talar man om ”minne i vatten”, om kvantfysik och*

*mycket annat. Du kanske nu har desarmerat mitt argument genom att säga att parapsykologi och homeopati skulle kunna handla om samma sak. Jag hade annars tänkt använda jämförelsen för att dra en helt annan slutsats: här har vi två områden som inte verkar vara relaterade men som båda handlar om "underligheter" och där man i bägge fallen finner positiva resultat ibland, även om den totala forskningen inte är övertygande. Är det inte så att om man letar tillräckligt ihärdigt efter något som inte finns, så kommer man till slut att stå med några "oförklarliga" positiva resultat, uppkomna genom en svårutredd kombination av slarv, fusk, felaktig statistik, undandömda negativa studier, och så vidare?*

Jo, men jag skulle vilja veta hur många procent av de positiva studierna beror på fusk, hur många beror på statistiska fel, och så vidare. Jag vill veta vad det här handlar om egentligen. Jag och Janne Dalkvist hittade för några år sedan en statistisk egenhet som kan bidra till snedvridna resultat och som ingen verkar ha tänkt på tidigare [1]. Jag tror att man kan hitta flera sådana här egenheter som är intressanta och som kan vara till nytta inom vanlig psykologi också.

Försöksledareffekter kanske är större än man tidigare trott, eller randomisering kanske är viktigare än man tidigare trott, eller något annat. En hel del vanliga psykologiska experiment kanske är missvisande för att man inte känt till sådana här fel, och man skulle snabba upp forskningen om man kunde ta hänsyn till dem i fortsättningen.

*Jag kan hålla med om att det vore intressant att finna sådana fel, som kanske har betydelse även utanför parapsykologin. Men frågan är om det mest effektiva sättet att finna dem är att bedriva och granska parapsykologisk forskning?*

Det tror jag att det kan vara. Det finns underliga och överraskande resultat även i den vanliga psykologin – till exempel subliminal perception – och man kunde tänka sig att sådana resultat skulle sporra forskare att riktigt noga granska metodiken i försöken. Men eftersom fenomenen i sig själva inte är alldeles otänkbara, blir nog inte forskningen lika ordentligt granskad som inom parapsykologin. Inom parapsykologin, där man sysslar med de mest tokiga saker, så kan man leta och leta efter fel i positiva undersökningar, men man hittar inga. Om man i det läget bestämmer sig för att verkligen gå till botten med frågan, först då tror jag att man kan hitta saker som man inte hade hittat annars.

Men jag personligen har tröttnat på det. Att leta efter subtila metodfel är inget jag vill ägna resten av livet åt.

*Kan du ge något exempel på metoddiskussioner eller -fynd som man funnit inom parapsykologin som har haft betydelse även för andra vetenskapsgrenar?*

Jag vet inte om jag kan komma på något som redan har haft betydelse. Det finns saker som borde ha betydelse, men jag är osäker på om det har nått ut utanför parapsykologin. Inom parapsykologin har man t.ex. diskuterat metaanalyser mycket ingående, bl.a. frågan om när man ska sätta igång och göra dem. Ofta har man ju ett hum om vartåt forskningen lutar, och man kan därför vänta ut ännu mer forskning som går i samma riktning innan man sätter igång och gör en metaanalys. Det är en kritik mot metaanalysen som metod som jag inte vet om den spridits utanför parapsykologin.

Som jag nämnde ovan har jag och Janne Dalkvist också funnit en bias (ett slags tankefel) med anknytning till sannolikheter som definitivt har betydelse även utanför parapsykologin [1], men kommer den att uppmärksammas? Kanske inte.

Utan tvekan är i varje fall parapsykologin bra som undervisningsämne. Det är lätt att diskutera metodfrågor såsom blindhet, dubbelblindhet och randomisering i samband med parapsykologi.

*Behövs parapsykologin som eget ämne? Borde man inte forska om detta inom vanliga ämnen? Zusne och Jones skrev en bok, Anomalistic Psychology (1989), där de behandlade märklig psykologi, sådant som brukar räknas till parapsykologin, men hela tiden med utgångspunkten att det går att förstå dessa märkligheter med hjälp av normal – men kanske ovanlig – psykologi. Deras bok kan också ses som en uppmaning till andra att om man vill syssla med parapsykologi så ska man göra det från normala utgångspunkter (till skillnad från paranormala). Ligger det något i den kritiken?*

Jag vet inte, många parapsykologer har också goda kunskaper om vanlig psykologi, och kanske forskar och undervisar inom vanlig psykologi. Det kommer hela tiden in idéer från den vanliga psykologin till parapsykologin.

### **Troende och skeptiker**

*Parapsykologin är speciell på det sättet att det finns en aktiv kritikerkår i form av skeptikerna. Många organisationer anger i sina namn att de är kritiska till det paranormala, t.ex. amerikanska CSICOP, även om de bytte namn ganska nyligen.*

Där uppfattar jag att det är en stor skillnad mellan Vetenskap och Folkbildning och t.ex. CSICOP (numera CSI). Jag tycker att VoF är betydligt mer sympatiskt i sin utformning, och av det som står i *Folkvett* brukar jag köpa 99%. Men i *Skeptical Inquirer* är det betydligt mer blandat. Ibland är det jättebra, ibland är det inte bra. Det verkar finnas en uppfattning bland vissa skeptiker att alla medel är tillåtna, även fula, i kampen mot det paranormala.

*Hur ser du på skeptiker? Vill du ge dem något råd?*

Det finns alla sorter. Jag blir lika upprörd över dumma skeptiker som över dumma parapsykologer. Kanske mer upprörd över dumma skeptiker förresten, för deras argument tas på allvar av flera än dumma parapsykologers argument. Som till exempel i *Journal of Consciousness Studies*, specialnumret om psi, där en skeptiker hävdade att alla parapsykologiska resultat egentligen handlar om är felaktiga slumpordningar. Det var väldigt långsökt, och om hans argument vore riktigt så skulle man behöva kasta all vanlig psykologisk forskning också överbord. Eller ta den här artikeln av Moulton & Kosslyn som du och jag har recenserat (*Folkvett* nr 3, 2008, s. 60–63). Jag slår vad om att många okritiskt köper författarnas argument bara för att de är ”skeptiska”.

När det gäller skeptikerrörelsens ”image” kommer det förstås alltid att finnas en liten grupp människor som, oavsett hur skeptikerna än betar sig, kommer att anklaga dessa för att vara fascister, arroganta besserwissrar och allt möjligt. Men tyvärr tror jag att en del skeptiker genom sitt beteende inte bara ger dessa människor vatten på sin kvarn, utan även bidrar till att sprida en negativ bild bland delar av den mer sarsade normalbefolkningen. Detta tycker jag är synd. Mitt råd till alla skeptiker är därför att i möjligaste mån vara respektfulla mot människor men, förstås, skoningslösa mot idéer.

Skeptiker glömmer ibland att fundera över statistisk styrka (på engelska *power*), alltså sannolikheten att i en hypotesprövning finna en skillnad om den verkligen existerar. Skeptikerna förutsätter att om man inte hittar något så finns det inte, men man måste ta hänsyn till att även en ganska stark effekt kan kräva rätt så omfattande testning för att man säkert ska kunna säga om den finns eller ej.

Bland de mer troende parapsykologerna finns en närmast sjuklig antagonism eller fientlighet mot ”så kallade skeptiker”. Det är en vi-mot-dom-grej. De stämningar och uppfattningar som närs av en del parapsykologer känner jag att jag bara inte står ut med.

*Vilken forskning ägnar du dig åt idag som inte har med parapsykologi att göra?*

Tillsammans med min doktorand, Gergö Hadlaczky, fortsätter jag att studera psykologin bakom folks upplevelser av märkliga sammanträffanden. Det kan ju i och för sig klassas som parapsykologi men hör kanske mer hemma inom den vanliga, kognitiva, psykologin. Sedan är jag inblandad i flera olika projekt. Ett som handlar om ADHD, ett som handlar om säkerhetsklimatet på de svenska kärnkraftverken och så några som handlar om validering av psykologiska test.

*Vad tar du med dig från parapsykologin?*

Jag har funderat mycket kring vad som är god och dålig forskning, och det tror jag kan vara nyttigt i många andra sammanhang också.

### **Not**

1. J. Dalkvist, J. Westerlund & D. Bierman, "A computational expectation bias as revealed by simulations of presentiment experiments", *The Parapsychological Association 45th Annual Convention: Proceedings of presented papers*, 2002.

Denna text har publicerats i *Folkvett* nr 1, 2009, s. 15–30. Sidnumreringen i detta pdf-dokument överensstämmer alltså inte med den tryckta versionen.